

CONSIDERENTE PRIVIND EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE CALITATE A VIEȚII

CONSIDERATIONS ON THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF QUALITY OF LIFE

Stela MILICENCO, ORCID: 0000-0001-6996-1182
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 364.658

e-mail: stela.milicenco@usm.md

In the article „Considerations on the evolution of the concept of quality of life”, the author examines the concept of quality of life, which was launched in the seventh decade of the last century and has evolved rapidly in the social sciences. The author highlights the intellectual advantage that the concept offers, namely the possibility of evaluating the most complex event possible - human social life. The article presents the specific features and categories of quality of life indicators, which deal integratively and synthetically with the problems of human existence and development. The author concludes that the functionality of a social system, its quality, is largely determined by its performance capacity, by its possibilities to provide members of society with adequate ways of realizing their personality - both individually and socially.

Cuvinte-cheie: calitatea vieții, bunăstare, dimensiuni și indicatori ai calității vieții, nivel de trai, standard de viață.

INTRODUCERE

Demersul științifico-practic de conceptualizare a *calității vieții*, prin care s-a urmărit analiza condițiilor care influențează viața oamenilor și s-a încercat o ameliorare a acestora prin politici sociale la nivel național și comunitar, este o realitate a secolului al XX-lea. La început calitatea vieții era înțeleasă ca o stare și un obiectiv de atins, incluzând acțiunile menite să contribuie la o viață mai bună. În discursul politic conceptul a început a fi intens utilizat odată cu conștientizarea faptului că monopolul abordării economice a dezvoltării nu mai putea fi păstrat, iar critica efectelor colaterale devastatoare ale dezvoltării accelerate devenea tot mai credibilă. Începând cu anul 1970 apar primele publicații și cercetări globale ale calității vieții, fiind înființată și o societate care a reunit specialiștii în domeniu respectiv - *International Society for Quality of Life Studies* (ISQOLS).

Complexitatea domeniului și atractivitatea sa din punct de vedere științific și psihologic au generat în consecință apariția mai multor abordări, principala dificultate constând în necesitatea de a armoniza un concept evaluativ. În pofida dificultăților de definire, conceptul prezintă o serie de avantaje în aspect teoretic și metodologic, care justifică eforturile de a-i preciza semnificația în sensul prezentării exhaustive a dezvoltării.

tării sociale. Or, faptul de a avea o viață de calitate este un deziderat firesc în contextul societății contemporane.

Dacă e să ne referim la „popularitatea” conceptului în cadrul studiilor, o căutare cu *quality of life* pe Google Scholar a generat în septembrie 2023 un număr de 6.060.000 rezultate, un scor asemănător cu cel pe care îl obțin conceptele consacrate din domeniul sociologiei.

Importanța acestei teme reiese și din faptul că pe măsura constituirii relațiilor economice moderne calitatea vieții se prezintă drept un indicator al „prețului” schimbărilor intervenite în societate. De asemenea, numărul neînsemnat de cercetări realizate în Republica Moldova în domeniul calității vieții au stat la baza opțiunii de a studia aspectele cu referire la particularitățile respectivului domeniu.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Preocupările pentru cercetări în domeniul calității vieții au devenit tot mai frecvente în ultimii ani, atât din perspectiva analizei indicatorilor și dimensiunilor calității vieții, cât și în aspect de promovare a politicilor publice și a intervențiilor instituțiilor abilitate. Sursele acestor preocupări sunt diverse. În primul rând, atractivitatea conceptului de calitate a vieții provine din faptul că acesta presupune un obiectiv destul de generos și pozitiv – cel al bunăstării, termenul fiind utilizat în definirea obiectivelor sociale. În al doilea rând, în ultimul timp a devenit tot mai acceptată ideea că bunăstarea materială este numai un element care doar în combinație cu altele contribuie la o existență împlinită. Desigur, această idee nu este nouă, ea a prins contur după anii 1960, odată cu conștientizarea faptului că bunăstarea materială acumulată după cel de-al doilea război mondial era insuficientă pentru a acoperi întregul areal al nevoilor umane. De menționat că asistăm și actualmente la o nouă reconsiderare a nevoilor umane și la o regândire a sensului calității vieții. În al treilea rând, nevoia de dezvoltare sustenabilă a societății a devenit tot mai evidentă în urma deteriorării ecosistemului, rezultată din creșterea economică, care nu a ținut cont de caracterul epuizabil al resurselor naturale. În acest context, constatăm o apropiere a conceptelor de dezvoltare durabilă și de calitate a vieții, care contribuie la particularizarea ideii de dezvoltare în sensul corelării abordării sociale cu cea economică și de mediu. Și, în al patrulea rând, o evoluție distorsionată a economiei produce reevaluarea dezvoltării și reconsiderarea mijloacelor de atingere a unei vieți bune. Crizele din ultimii ani au favorizat o astfel de reevaluare a evoluției societății și a pilonilor pe care aceasta se bazează.

Debutul cercetărilor în domeniul calității vieții s-au constituit începând cu anii '60 ai secolului al XX-lea în spațiul american, cunoscând apoi o extindere în spațiul occidental și, după anii '80, și în Europa. Mai concret, conceptul de calitate a vieții a apărut pentru prima dată în mass media occidentală în vara anului 1967, în perioada eșecului unui petrolier pe o plajă cu consențințe extrem de negative pentru sute de mii de oameni: un uriaș petrolier se scufundase în apropierea coastelor franceze și un val de petrol, purtat de valurile oceanului, înainta spre mal, nimicind în calea sa totul. Oamenii erau

neputincioși în fața acestui pericol, care a reprezentat însă și un eveniment-simbol ce indica că anumite aspecte au fost ignorate și că unele costuri ale abundenței de bunuri materiale nu au fost luate în calcul. Concomitent cu aceasta, în aceeași perioadă, în presa occidentală este lansat un nou concept – cel de calitate a vieții, fiind ulterior preluat în diferite contexte teoretice și practice din domeniile de sociologie, economie, politologie, jurnalism etc.

Asocierea dintre accidentul de pe coastele Franței și popularitatea noii idei nu este lipsită de semnificație. În acea perioadă umanitatea a început să-și formuleze în termenii cei mai concreți obiectivul de asigurare a unei vieți decente. Cazul neplăcut (*scufundarea petrolierului*) nu a fost, desigur, o cauză efectivă în sine a reorientării spirituale, el reprezintă însă un eveniment. În ultimele decenii, o mulțime de evenimente similare și crize s-au acumulat, sensibilizând treptat conștiința contemporană pentru o reorientare majoră către valorile lumii moderne. Poate că în realitate nu a existat nicio legătură între eșuarea petrolierului și punerea în circulație a termenului de calitate a vieții, au fost două evenimente independente, simultane, ale căror date s-au unit în conștiința epocii: *primul*, un eveniment-șoc, care a stârnit un val de oroare, ca apoi să treacă în uitare, *cel de-al doilea*, un eveniment-tăcut, la început observat de puțini, dar care a explodat în conștiința colectivității mai târziu, abia după ce difuzarea sa a depășit un anumit prag [1, p. 16].

Se consideră că definirea conceptului de calitate a vieții aparține economistului american J.Galbraith, care a corelat calitatea vieții cu dezvoltarea sistemului economic, dar care a specificat că scopurile economice nu trebuie să prevaleze în detrimentul altor scopuri; or, „...*ceea ce contează nu este cantitatea bunurilor noastre, ci calitatea vieții*” [2, p. 14]. Totodată, expresia *calitatea vieții* a început să fie utilizată și în cercurile politice; respectiv, într-un discurs al președintelui SUA Lyndon B.Johnson în anul 1967 a fost menționat că obiectivele pe care le urmărește un președinte de țară nu trebuie măsurate în termeni economici sau financiari, ci în termenii calității vieții.

Un moment definitoriu în conturarea abordării interdisciplinare a calității vieții ține de înțelegerea caracterului evaluativ al conceptui, ceea ce înseamnă că nivelul calității vieții unei populații (*persoane, grupuri sociale, comunități locale, etnice și naționale*) se determină prin evaluările pe care populația respectivă le face asupra propriei vieți, precum și asupra diferitelor aspecte care o influențează într-un mod sau altul. Cercetătorii români I.Mărginean și A.Bălașa definesc calitatea vieții drept un ansamblu „... *al elementelor care se referă la situația fizică, economică, socială, culturală, politică, de sănătate etc., în care trăiesc oamenii, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților din perspectiva în care acestea corespund așteptărilor populației, precum și stările subiective de satisfacție/insatisfacție, fericire, frustrare*” [3, p. 32].

Nu există o definiție general acceptată a calității vieții, dat fiind că aceasta se află la intersecția dintre științele sociale și cele umaniste. Sintetizând definițiile prezentate

în literatura de specialitate, menționăm că aria calității vieții este definită drept valoarea pentru om a vieții sale, modul și măsura în care condițiile vieții oferă omului posibilitatea de a-și satisface multiple sale necesități, precum și gradul în care viața este satisfăcătoare pentru el.

În secolul al XX-lea s-au conturat două modalități de măsurare a calității vieții: *obiectivă* și *subiectivă*. Dacă *evaluarea obiectivă* se bazează pe date furnizate de instituțiile de stat (în special, de Biroul Național de Statistică) și organizațiile neguvernamentale, care oferă o evaluare cu caracter general, atunci *evaluarea subiectivă* a calității vieții intenționează să identifice elementele personale importante în stabilirea standardului de viață al individului, fiind bazate pe aprecierile oamenilor asupra calității propriilor vieți. În timp ce evaluarea obiectivă abordează calitatea vieții la nivelul societății luată în ansamblul său, evaluarea subiectivă se concentrează pe analize la nivel individului sau la nivelul colectivităților cu un anumit specific comportamental, al standardului de viață. De fapt, modul în care poate fi măsurat nivelul calității vieții derivă din corelarea anumitor dimensiuni ale existenței umane.

Urmare a celor menționate, constatăm o diversitate de abordări în literatura de specialitate, care diferă destul de semnificativ. Cele mai convingătoare din perspectivă sociologică sunt acelea care apreciază nivelul de calitate a vieții în interdependență cu mediul social, în care persoanele își duc existența. În acest context vom face trimitere la modelul promovat de cercetătorul american R.Schalock, care prevede opt dimensiuni principale (*a se vedea Tabelul*). La elaborarea modelului respectiv au fost luați în considerare indicatorii obiectivi și subiectivi, cantitativi și calitativi de măsurare a calității vieții.

Tabel

Dimensiuni ale calității vieții (modelul lui R.Schalock) [4, p.55]

Bunăstarea spirituală (siguranța, spiritualitatea, fericirea etc.)		Bunăstarea materială (proprietatea, securitatea financiară, posesiunile etc.)		Bunăstarea fizică (nutriția, sănătatea, modalitățile de recreere etc.)		Apartenența socială (acceptarea, statutul și rolul social etc.)	
	Relațiile interpersonale (intimitatea, afecțiunea, familia etc.)		Dezvoltarea personală (educația, calificarea, competența etc.)		Autodeterminarea (autonomia, opțiunile, controlul personal etc.)		Drepturile (la intimitate etc.)

O astfel de întrepătrundere a abordărilor este valorificată în diverse studii de cercetare a calității vieții. I.Mărginean propune o astfel de exemplificare pe câteva direcții de dezvoltare a cercetărilor din perspectiva îmbinării aspectelor obiectiv-subiectiv și cantitativ-calitativ, după cum urmează:

a) Calitatea habitatului uman: obiectiv, măsurarea poluării sonore se raportează la un prag de admisibilitate a numărului de decibeli. Însă prin studiile subiective de percepție pot fi identificate persoane care reclamă disconfort fizic și psihic la o magnitudine situată sub prag, precum și persoane care, deși nu sesizează negativ niveluri de zgomot înalte (*eventual peste pragul admis*), sunt afectate în privința sănătății lor. Includerea mediului natural și a celui construit în studiile de calitate a vieții este pe deplin recunoscută. În Franța, spre exemplu, însuși conceptul de calitate a vieții a fost puternic asociat cu activitatea de protecție a mediului;

b) Standardul de viață (nivelul de trai): indicatorii obiectivi se referă la nivelul veniturilor populației și al cheltuielilor de consum, numărul calorilor și prezența factorilor nutritivi, starea locuinței, bunurile de folosință îndelungată, comportamentul de consum etc. Pe de o parte, vom constata că valorile globale ascund adesea diferențieri semnificative între persoane și gospodării și că sunt necesare detalieri pe categorii de populație și pe grupe de venit, structuri de cheltuieli etc. Pe de altă parte, vom câștiga în planul cunoașterii dacă în analiză sunt introduse elemente de natură subiectivă, de natura evaluărilor și satisfacției în raport cu standardul economic. Astfel, poate fi determinat și rolul unor factori subiectivi în realizarea anumitor valori ale indicatorilor obiectivi, cum ar fi persoane care se mulțumesc cu un venit mic, nefiind dispuse la un efort suplimentar pentru a-și spori veniturile, orientarea spre consum și ignorarea necesității îmbunătățirii confortului locuinței etc.;

c) Starea de sănătate a populației și serviciile medicale: indicatorii obiectivi exprimă starea de morbiditate, cauzele de deces, înzestrarea cu personal de specialitate și cu anumite utilități (număr de persoane la un medic, număr de paturi de spital la 1000 de locuitori etc.). Iar indicatorii subiectivi permit sesizarea aspectelor de tipul accesibilității reale la serviciile medicale, calității relațiilor medic-pacient și a prestației medicale, precum și a unor elemente ale calității vieții pacienților;

d) Performanța unor instituții publice: obiectiv, aceasta se exprimă prin indicatori care operaționalizează conținutul activităților desfășurate de către instituțiile publice și se exprimă procentual prin cazurile rezolvate din totalul cazurilor sesizate, durata medie de rezolvare, costul mediu pe caz. La rândul lor, percepțiile redau popularitatea instituției, imaginea publică etc.;

e) Zonele de calitate a vieții: în cazul dat avem de-a face cu o strategie aparte față de cele expuse anterior; or, strategia respectivă îmbină datele de recensământ referitoare la o anumită zonă de locuit, structura consumului de bunuri și servicii, precum și rezultatele unor anchete privind diferite aspecte de ordin social, politic, cultural;

f) diagnoza globală a calității vieții: modelul acestei direcții de cercetare concretizează cel mai adecvat specificul și obiectivele urmărite încă de la debutul studiilor de

calitate a vieții. El este prezent în lucrări de referință publicate de-a lungul anilor, inclusiv în studiile realizate la *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* (ICCV) al Academiei Române. De menționat că ICCV reprezintă o tradiție valoroasă în cercetarea socială cu accent deosebit pe problematica calității vieții. În literatura ultimelor decenii a devenit pe deplin argumentat faptul că, pentru cunoașterea cât mai adecvată a calității vieții populației, este necesară utilizarea unui set diversificat de indicatori sociali. Mai mult, acești indicatorii trebuie elaborați în cadrul unui demers teoretic de punere în relație cu domeniul calității vieții și structurați pe dimensiuni relevante ale acestuia. Pentru a îndeplini aceste condiții în cercetarea calității vieții, domeniu de mare complexitate, în acord cu delimitările teoretice efectuate, în cercetările desfășurate, spre exemplu, în România, este aplicat un cadru metodologic de abordare interdisciplinară [3, p. 49-56].

Astfel, instrumentarul de lucru utilizat răspunde naturii informațiilor sociale necesare întocmirii diagnozei calității vieții, fiind vorba de indicatorii economici și sociali, diverse statistici privind condițiile de viață, activitățile oamenilor, date personale etc., evaluarea acestora de către populație, stările subiective de mulțumire, satisfacție și fericire, respectiv de nemulțumire, insatisfacție, frustrare, nefericire etc. Schema descriptivă de cercetare a calității vieții percepute în România, utilizată de ICCV, cuprinde nouă domenii, o serie de dimensiuni, iar pentru fiecare dintre acestea mai mulți indicatori. De asemenea, la nivel internațional este remarcată și *Societatea internațională pentru studii privind calitatea vieții* (ISQOLS), care a fost înființată pentru a promova cercetările în domeniul calității vieții și bunăstării și pentru a moderniza schimbarea de paradigmă în cadrul disciplinelor academice tradiționale. Studiarea problemelor calității vieții în Republica Moldova se realizează destul de sporadic, totuși utilitatea evaluării acesteia este considerată ca factor important de convergență în procesele de integrare europeană.

CONCLUZII

Concepul de calitate a vieții favorizează formularea unor noi scopuri de dezvoltare socială; or, accentul de bază este plasat pe condiția omului în contextul unei societăți umaniste. O calitate înaltă a vieții presupune posibilitatea dezvoltării potențialului uman, bazat pe asemenea resurse, precum sunt valorile și competențele, care poartă în sine un potențialul necesar de dezvoltare personală și socială indispensabilă pentru a asigura calitatea vieții.

Cercetările de calitate a vieții au relevanță pentru cel puțin patru perspective de cunoaștere: *în primul rând* – pentru determinarea condițiilor de viață ale populației, *în al doilea rând* – pentru înțelegerea faptului cum se raportează oamenii la aceste condiții și care sunt opiniile lor, *în al treilea rând* – pentru identificarea modalităților de evaluare a diferitor domenii ale vieții sociale și a așteptărilor populației față de acestea și, *în al patrulea rând* – pentru identificarea conținutului celor mai potrivite politici publice în scopul optimizării calității vieții populației.

Referințe:

1. MILICENCO, S. *Dimensiuni conceptuale ale calității vieții*. Chișinău: CEP USM, 2006. 175 p. ISBN: 978-9975-917-60-5
2. GALBRAITH, J. *Societatea perfectă*. București: Editura Politică, 1997. 128 p. ISBN: 973-0-00397-1
3. MĂRGINEAN, I., BĂLAȘA, A. (coord.). *Calitatea vieții în România*. Ediția a II-a. București: Expert, 2005. 398 p. ISBN: 973-618-059-X
4. SCHALOCK, R.L. Reconsidering the conceptualization and measurement of quality of life. In: SCHALOCK, R.L. (Ed.). *Quality of life*. Volume I. *Conceptualization and Measurement*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation. 1996. 139 p. ISBN: 0-940898-38-1